

Кратка "Бетина" вест [\[1\]](#) коју су пренели домаћи медији о истраживању ставова Немаца (и Аустријанаца) према капитализму, могла је својим бомбастичним почетком („Огромна већина Немаца не верује више у капитализам и прижељкује нови 'економски поредак'...“

[\[2\]](#)

) да наговести оно што су домаћи (и руски) аналитичари, али и шири анархистички и левичарски интернет-форумски кругови на Западу, у прва два дана по објављивању, препознали као могуће немачко трагање за Марксом и марксистичким коренима; иако су, наравно, тако закључујући изгубили из вида да се Марксова анализа не само тиче међународног капитал(изм)а, већ и да ни његова анализа, нити „пророштва“ у Немачкој нису наилазили на разумевање, нити су имали дубље упориште, ни онда када су настали.

Овакав став могао би да буде разумљив и као последица асоцијативног закључивања, јер се већина, извесно, сећа вести у време првог свима видљивог врхунца СЕК-е октобра 2008 [\[3\]](#), о порасту продаје Марксовог „Капитала“ нарочито у Немачкој, а о чему је посредно писано и на НСПМ [\[4\]](#).

О чему се, заправо, ради?

Бежећи од тога да се овакво прѐко закључивање назове чежњивим размишљањем [\[5\]](#), требало је бити стрпљив само један дан да наручилац ове телефонске анкете,

Фондација Бертелсман

[\[6\]](#)

(Bertelsmann Stiftung) објави кратак материјал за новинаре, али и преглед резултата са неколико графичких приказâ карактеристичних показатеља и сазнати нешто више, што би омогућило и да закључујемо хладније главе.

Према објављеним резултатима, непосредно истраживање урадио је Иститут за истраживање јавног мњења Еминд (TNS Emnid), телефонска анкета је вођена у Немачкој и Аустрији (12. и 13. јула 2010, односно, 5 – 27. јула 2010), на узорку од 1001 (Немачка), односно 1000 (Аустрија) грађана узраста старијег од 14 година, чије су резултате

истраживачи е сажели у наслов од једне реченице: „Грађани не желе раст по сваку цену“ [\[7\]](#) .

Питања која су том приликом постављана долазе из агенде (за истраживаче) предстојећег „Стразбуршког тријалога 2010“, форума међународних експерата из влада, привреде и друштвених наука, и заправо су уводна анкета за скуп који се одржава управо ових дана 20-22. августа у Стразбуру, на позив Бертелсман фондације и аустријског Министарства иностраних послова. [\[8\]](#)

Према најавама из Фондације Бертелсман на скупу ће учествовати 30 јавних личности из 15 земаља, међу којима и 5 актуелних министара иностраних послова из региона Црног мора. Међу осталим занимљивим учесницима, а чија су имена објављена, пажњу привлаче стручњаци из Талберг фондације (Tallberg Foundation), Центра за друштвени напредак (Zentrum für gesellschaftlichen Fortschritt), Триодос банке (Triodos Bank), али и ОМВ-а (OMV), РВЕ-а (RWE) [\[9\]](#) , или пак Светске трговинске организације (WTO).

Реч је о наставку прошлогодишњег скупа који се бавио етичким аспектима тржишне утакмице, сада са концентрацијом на питања могућег квалитативног, уместо квантитативног раста, узимајући за подлогу раније стручне расправе вођене у региону Црног мора, Сингапуру и нове резултате Талберг фондације и „Миленијумског пројекта: питања за дебату“.

Скривени могул

(због чега српска јавност не зна за Бертелсман фондацију?)

Знајући колико је тешко доћи до Бертелсманових докумената за овакве скупове, овде ћемо застати да би смо се овој провокативној теми, која многим буди наду, вратили тек када документи буду расположиви [\[10\]](#) . Ипак, као упознавање и увод у следеће анализе, треба рећи неколико речи о главном организатору и spiritus movensu, овог и низа сличних скупова.

Бертелсман фондација какву сада познајемо релативно је млада установа (1977), иако има и дугу и богату традицију чак из прве половине 19. века. Она данас поседује (76.9%)

[\[11\]](#)

најраспрострањенијег светског медијског конгломерата „Бертелсман“ (Bertelsmann AG)

[\[12\]](#)

који на 6 континената и у 64 светске државе запошљава више од 100.000 људи

[\[13\]](#)

. Међу познаваоцима се зна да је Бертелсман фондација највећа приватна непрофитна организација у Немачкој, али и један од глобално најутицајнијих политичких think-tank-ова који се бави стратешким планирањем, промоцијом демократије и реформи владиног сектора у области социјане политике и економије, а који на својим годишњим конвенцијама окупља крем светске политичке, научне и привредне елите. Истовремено, скуп поводом кога је рађена анкета која је уплахирила домаће левичаре, само је један у низу сличних који се одржавају неколико пута годишње током више од три деценије рада

За нас, као и остале Европљане од посебног интереса могла би бити два, или један који је одржан у два дела, припремни у Солуну и јула 1998. у Берлину, посвећен новој Европи после 2000. под називом: „Европа пред доусавршавањем – контуре велике Европске уније“ (или скраћено „Доусавршавање Европе“) и који представља стратешку основу за даље дефинисање „Миленијумског пројекта: питања за дебату“. [\[14\]](#) О првом делу овог скупа у Србији се мало зна, углавном стога што домаћи медији то нису забележили, нити су показали било какво интересовање, а учесници који су и претходних година учествовали на Бертелсмановим окупљањима (многи од њих и данас), нису били спремни да о томе јавно говоре; или су бар разлози нередовног излажења српске периодике и нерад НБС учинили да су такви текстови остали изван жиже и лаичке, али и стручне јавности.

Други део овог програмског скупа који је дефинисао главне правце развоја политичке Европе у извесној мери нам је познат, првенствено захваљујући људима који нису сматрали да тако важан скуп који је разматрао још важнији документ припремљен за Међународни Бертелсман форум („Програм нове Европе – политичке смернице“) [\[15\]](#) треба да остане скривен или мистификован. Највећи број извештаја дугујемо српској штампи која излази у расејању, Европским новостима и Вестима које излазе у Франкфурту, како и „Годишњој књизи 1998“, публикацији Светског сабора Срба, организацији српске дијаспоре са седиштем у Хајделбергу, односно Бриселу.

Почетком јула 1998. године, у Берлину је одржана конференција на највишем нивоу, уз учешће више од 60 политичара из целе Европе укључујући Русију, Турску, Пољску, Чешку, Словенију и Бугарску и утицајних, иако малобројних политичара из САД (Хенри

Кисинџер, Ричард Холбрух). Међу европским политичарима који су не само присуствовали, већ су и узели учешће били су тадашњи немачки председник Херцог и министар Клаус Кинкел, први човек НАТО-а Хавијер Солана, бивши премијер Русије Виктор Черномирдин, тада именовани ЕУ посредник у сукобу поводом Косова и Метохије Фелипе Гонзалес... Али су осим политичара свој обол дали и представници светског капитала и глобалних медија, као и најутицајнији лобисти из САД, Израела, Швајцарске итд. Савет скандинавских земаља тада није дао препоруку, па земље из овог региона нису учествовале на овом заседању Међународног Бертелсмановог форума, изузимајући Шведску.

На овом скупу немачки министар иностраних послова Клаус Кинкел изрекао је и оцену која се данас често цитира: „Срби су губитници, и још ће губити у догађајима који следе“.

[\[16\]](#)

Политички „програм нове Европе“ тада је инаугурисао Европску унију као другу светску силу (преко чега би требало да буде успостављена нарушена равнотежа снага) и „по речима у дискусији (тадашњег) министра Кинкела, одбијна је теза по којој би се Европа могла разумети као хришћански клуб, и дато је на знање да ће Европа навећу пажњу поклонити исламским захтевима пре свега због економског интереса. Из излагања се могло закључити форсирање улоге Турске у европској политичкој будућности, као и да нови европски поредак подразумева сигурна тржишта (у критичним подручјима мир ће се успостављати применом силе) и обезбеђивање природних ресурса који Европи недостају“ [\[17\]](#) .

Истовремено, Бертелсманов иницијални документ садржавао је тврдње о дубоко подељеној Европи, заговарао стварање „санитарних кордона“, стратешки одредио сиве зоне (Белорусија, Украјина) на европској карти за земље изван лимеса, као и „европске енклаве“ (Србија). Па се тако, између осталог, у документу каже: „Две посебне цивилизацијске целине се непосредно граниче са Европом (...) од бивше Југославије (...) преко Русије, Белорусије и Украјине (...) до централне Азије... као и 'арапско-исламски свет““ [\[18\]](#) .

Из излагања др Владимира Умељића свакако треба поменути један детаљ, иако није најрепрезентативнији за излагање српских представника које је Бертелсман фондација позвала на овај скуп, али својом далековидушћу коју смо до сада могли да проверимо и наговештајима за будућност, чини да се боље разумеју двоструки аршини и непринципијелност које уједињена Европа примењује, као и политичка далековидост српских представника: „...Најзад, нема оправдања за заговарање мањинских права као

територијалних права за Албанце на Косову и Метохији. Уосталом, успостављање такве етнички чисте, несрпске регије, води непромишљеном стварању 'Велике Албаније' и успостављању 'трусне политике' за Македонију, Грчку, Србију и, не мање Бугарску. За такав уступак Турској, Европа губи кредибилитет код балканских држава.“ [\[19\]](#)

Дисонантне тонове у расправу, осим српских представника, унео је још и представник Швајцарске, стављајући критичке приговоре на припремљени документ. Па, ипак, давши непланирану паузу после излагања Владике рашко-призренског Артемија, председавајући је и пре дискусије наговестио њен ток, одлажући разговор о христијанизацији Европе као и документа о њеној политичкој будућности. Ова излагања била су и једина која су изазвала пажњу, различите реакције и дискусију у иначе усаглашеном дводневном раду конференције током које су разматрани планови за европску економску безбедност и политичка средства за успостављање будућег европског поретка.

Централни део излагања Владике Артемија [\[20\]](#) тицао се стања на Косову и Метохији, узрокâ кризе и предлогâ за њено решење. Говорио је и о потреби христијанизације Европе (Мат. 7:12), али и одбио евентуалне приговоре: „Нема хришћанске европске заједнице без усаглашавања оваквог документа од стране хришћанских конфесија. Разумљиво, није реч о теократији, већ антианархији, пошто стварањем унисоне Европске заједнице неће бити залога за политичку будућност... Европа мора бити заједница духовних и хуманистичких искустава, попут моралних зачетника Паневропске заједнице (...) 1922. као што су то били између осталих: Леон Блум, Бернард Шо, Алберт Ајнштајн, Мигел де Унамуно, Томас Ман и онај необични Србин из Лондона, Димитрије Митриновић...“ [\[21\]](#)

Још неколико акцената из излагања Владике Артемија, не по реду и не једанке важности као што је то централно питање: „...Циљно се одређујући (понуђени документ – прим а.м) као део биполарне светске империје (наводно због успостављања равнотеже снага) јача се тријумфална, а не универзална космополитеја, односно благодатна хришћанска заједница – што нам је свима, несумљиво, заједничка жеља...“ [\[22\]](#) и даље: „... Мој приговор овом документу тиче се и изгубивања Русије из хришћанске европске заједнице, што понуђени документ назначавача стидљивим одгубивањем Русије у Азију. На сличан начин чини се грешка фаворизовањем новије турске припадности европском заједништву на штету древних и аутохтоних народâ у европској фамилији...“ [\[23\]](#)

На изненађујуће добар пријем наишао је предлог Владике Артемија и др Владимира

Социјализам немачких боја?

Пише: Ангелина Марковић
уторак, 24 август 2010 11:37

Умељића (садржан и у Декларацији о старој Србији Светског сабора Срба) о покретању и одржавању Међународне конференције на којој би била решавана и гарантована права Срба у Хрватској и Албанаца у Србији, који је подржала Шведска, Хенри Кисинџер га је поздравио са одобравањем, Виктор Черномирдин обећао помоћ Русије, а Фелипе Гонзалес оценио као „једино логично решење“.

Лобирање српске дијаспоре за такву Међународну конференцију, дуго колико и сукоби око југословенског наслеђа, за које није било интересовања и подршке из матице, заустављено је НАТО бомбама марта 1999. године.

Лична једначина

Овакав тек наговештен преглед значаја фондације Бертелсман за Србију не би био потпун уколико бисмо прескочили неколико чињеница, које под неумитним деловањем Орвелових перача историје лагано чиле и са светске рачунарске мреже, а не тичу се само нас и наше историје.

Ако се пажљивије погледа непотпуни списак имовине Бертелсман А.Г. [\[24\]](#) примећују се две велике аквизиције које и неискусно око не може да заобиђе . Прва, на самом почетку међународне експанзије компаније 1980. године, куповина Бентам букса (Bantam Books) и друга, преузимање Рендом хауса (Random House) 1998.

Преузимање америчког, а заправо највећег светског издавача (књига, часописа, аудио и видео материјала, рачунарских игара, оснивача интернет социјалних група и низа других дигиталних платформи) и књижарâ, Рендом хауса, покренуло је низ питања, међу којима и она о историји Бертелсман А.Г. током Другог светског рата. Када је независна истрага завршена 2002. године „немачки медијски гигант Бертелсман признано је да је лагао о својој нацистичкој прошлости и да је остварио велики профит током владавине Адолфа Хитлера користећи ропски рад Јевреја...“ [\[25\]](#) у Летонији и Литванији, према налазима Независне комисије историчара (ИНС).

Штавише, ни новчани прилози које је тадашњи председник компаније Хајрних Мон (Heinrich Mohn) давао SS-у нису остали тајна. Мон није био члан Национал-социјалистичке партије, али јесте био међу патронима SS-а, којима је и давао

прилоге, као и његов син Рајнхард. Па и то, током Другог светског рата Бертелсман А.Г. је „имао тесне везе са немачким властима, посебно са Министарством за пропаганду и штампао је 19 милиона књига које су га учиниле највећим издавачем за немачку армију“ [26], наводи се у извештају.

Затим су уследила извињења тадашњег председника Бертелсман А.Г.: „Желим да изразим наше искрено жаљење због нетачности које је Комисија открила у ранијој историји наше компаније, које се тичу времена Другог светског рата, као и због активности током рата које су изашле на видело“ [27] и обећање да ће сав материјал, који је послужио за Извештај од 800 страна, бити доступан јавности.

Ипак, још 1993. године Рајнхард Мон (Reinhard Mohn) тадашњи власник и председник, наследник Хајнриха Мона контроверзног ратног председника компаније Бертелсман А.Г, који је и обновио рад компаније после рата (разлози за затварање који су наведени савезничкој комисији за давање лиценци /1946/ оборени су истрагом Независне комисије историчара), пребацио је више од 60% акција Бертелсман А.Г. на фондацију Бертелсман коју је основао 1977. године. Преминуо је 2009, у 88. години. Био је почасни члан Римског клуба. Готово стопроцентно власништво над компанијом Бертелсман А.Г. и потпуна контрола Фодације Бертелсман налазе се у рукама породице Бертелсман-Мон.

Углавном смо се бавили одговором на питање: ко говори? За неку другу прилику остаје да кажемо и шта је још речено на бројним Међународним Бертелсман форумима и скуповима као што је „Стразбуршки тријалог 2010“. Стога, иако је преурањено закључивати из анкете са почетка, да би Немци (и Аустријанци) желели неки нама познат социјализам, како то прижељкују домаћи (и светски) левичари [28], не треба искључити неке корекције у великом социјалном експерименту који живимо, ка ублажавању оштре компететивности у свим друштвеним сферама; као што је и прерано претпоставити да би се Немачка (поново) могла повести за социјализмом. У свему томе Немачка има богату традицију. Али социјализам немачких боја, под Бертелсмановом егидом? Nein, Danke!

Пише: Ангелина Марковић
уторак, 24 август 2010 11:37

[1] http://www.rtv.rs/sr_ci/evropa/nemci-vise-ne-veruju-u-kapitalizam_207053.html, али и Блиц, Политика и други, заправо је превод вести коју је емитовала ДПА (DPA - Deutsche Presse-Agentur) 18. августа 2010, а према писању немачког Шпигла (Spiegel Online <http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/0,1518,712524,00.html>), који се и сам позива на писање штампаног издања немачког Цајта (Die Zeit)

[2] http://www.rtv.rs/sr_ci/evropa/nemci-vise-ne-veruju-u-kapitalizam_207053.html

[3] „A Noje Rur/Noje Rajn cajtung“ пише да је у финансијској кризи Марксов 'Kapital' постао тражено штиво. 'Marks је ponovo u modi' изјавио је listu представник берлинске издавачке куће Karl Dic. Prodaja prvog toma najznačajnijeg Marksovog dela, 'Kapitala' utrostručila se – 2005. prodato je 500 primeraka, ove godine do sada 1.500. Izdavač procenjuje da će do kraja godine prodaja znatno porasti. Kupci su najčešće *'iz mlađe akademske generacije koja je morala da shvati da se neoliberalna obećanja o sreći nisu ispunila*

каже представник берлинске издавачке куће. – Дојче веле, Преглед штампе, 15. октобар 2008. <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3711676,00.html>

[4] Lisjen Sev: Marksov kontranapad, 18. децембар 2008. <http://www.nspm.rs/ekonomska-politika/marksov-kontranapad.html?alphabet=>

[5] енглеска фраза: wishful thinking, би највише одговарала на овом месту, ако се изузме српски арго.

[6] Преглед (истраживања): грађани не желе развој по сваку цену / заштита околине и социјална праведност такође су важне [Umfrage: Bürger wollen kein Wachstum um jeden Preis / Umweltschutz und sozialer Ausgleich sind den Menschen wichtig], Гитерслох (G ü tersloh), 19. август 2010. http://www.bertelsmann-stiftung.de/cps/rde/xchg/SID-371F08DA-2EDE3EA9/bst/hs.xsl/nachrichten_102799.htm

[7] исто.

[8] http://www.bertelsmann-stiftung.de/cps/rde/xchg/SID-3B27FA25-47504D55/bst/hs.xsl/101373_101388.htm

[9] RWE AG је електро и гасни енергетски гигант, други по величини произвођач електричне енергије у Немачкој, до недавно власник највеће компаније за прераду воде у САД *Америкен вотор* (American Water); и снабдевач више од 20 милиона потрошача електричном енергијом и више од 10 милиона природним гасом, углавном широм Европе.

[10] За нестрпљиве: мишљење професора политикологије: „За Маркуса Ланга са Јена универзитета одговори су резултат дуготрајних промена у систему вредности и краткорочног одговора на недавну серију финансијских криза и природних катастрофа. Теза о лимитирању раста није нова, она је прихваћена у друштву, каже научник који се углавном бави политичком теоријом. Па ипак, резултати се не могу интерпретирати као генерално антикапиталистички и рушилачки по систем. 'Људи се буне само против первертирања капитализма у коме је профит приватизован, а ризик социјализован“,

Мартин Дебс: Немци желе мањи раст и контролисано тржиште (Martin Debes, *Deutsche wollen weniger Wachstum und kontrollierte Märkte*), TLZ.de, 20. август 2010. <http://www.tlz.de/web/zgt/wirtschaft/detail/-/specific/Deutsche-wollen-weniger-Wachstum-und-kontrollierte-Maerkte-949921567>

[11] Овај, и слични нумерички показатељи биће узимани из енглеске Википедије (Wikipedia), будући да су нам за сада довољне апроксимације, а извор је широко доступан. http://en.wikipedia.org/wiki/Bertelsmann_Foundation .

Ни преостали део власништва Бертелсман А.Г. није доступан на берзи, а највећи удео има породица Мон (Mohn) 21.3%, која је и поратни номинални власник и обновитељ издавачког преузећа Бертелсман.

[12] За више информација о ширини јавно доступних података о делатностима компаније Бертелсман такође је довољно оно што нуди Википедија, па и то на енглеском језику, будући да даје сумаран преглед који је више него довољан за овај ниво анализе:

<http://en.wikipedia.org/wiki/Bertelsmann> о компанији, или непотпуни списак Бертелсманове имовине на: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_assets_owned_by_Bertelsmann

[13] исто

[14] За нас је свакако најзначајнији наш део Европе, а Бертелсман фондација је током последње две деценије одржала бројне скупове посвећене неким од српских питања, најчешће о Косову и Метохији, али и стратешким питањима Балкана и бавила се местом и улогом балканских, посебно западнобалканских земаља у условима постојања уједињене Европе.

Српском питању повећан је и велики број публикација, сепрата, као и месечних анализа.

На пример: почетком децембра 2007. године, као документ за Лисабонски самит ЕУ 2007, а поводом косовско-метохијског питања, Бертелсман фондација је припремила и објавила саопштење двојице истраживача: једног из саме Фондације, Арманда Гарсије Шмидта (Armando García Schmidt) и Доминика Толксдофа (Dominik Tolksdorf) из Центра за примењена политичка истраживања (Centrum für angewandte Politikforschung - CAP) Минхенског универзитета – „Косово, шта даље? Угаони камен нове политике ЕУ“ (Kosovo: What Next? Corner-stones for a New EU Policy) као документ препорука – који садржи и најаву албанског проглашења независности Косова (и Метохије) у следећих неколико месеци, уз напомену да „...Косовски Албанци не могу очекивати подршку, уколико предузму унилатералне кораке без сагласности... Будући да декларација Косовског парламента о статусу Косова не може бити предупређена, форма и садржај такве декларације су од пресудне важности...“, дајући већи број непосредних савета шта би такав концепт декларације о независности морао да садржи („...Таква декларација треба да изрази политичку вољу за примену Ахтисаријевог плана у сарадњи са међународном заједницом. Декларација мора да отворено позове међународну заједницу, као и Европску унију да надгледа косовски суверенитет током следећих неколико година, у оквиру Ахтисаријевог плана. Присуство НАТО-а треба да буде

затражено као гаранција безбедности земље... Декларација о статусу која би садржавала такве ставове, послужила би као основа да Европска унија ублажи /замени/ мисију УН на Косову у оквиру Резолуције 1244. ЕУ ће званично примити к знању /признати/ такву декларацију. ЕУ ће званично примити на знање такву декларацију, али је императив да земље чланице постигну консензус о званичном признању... стр 5)

Уз пуну подршку Ахтисаријевом плану, документ фондације Бертелсман конципира политику европских стабилизационих снага на овом делу српске територије, („...Овако планирана мисија ЕУ била би највећа цивилна операција икада предузета под управом Политике одбране и безбедности ЕУ /EU Security and Defense Policy/. Њен мандат на Косову /и Метохији/ укључивао би послове полиције, као и правосуђа... Једнако је важно да сви актери из оквира Европске уније сарађују, како би се избегли, на пример: конфликти између Комисије и Савета. Уколико би Европска унија успела да делује кохезивно, била би у стању да ослободи НАТО од мировних мисија у региону“... стр. 6).

Документ даље препоручује албанским сепаратистима да декларацијом свакако позову Србију на даље разговоре о питањима која су за Србију посебно важна, као и задржавање тесне комуникације са Србијом (стр. 6), на истој страни се говори о одговорностима ЕУ и напомиње да су највећи изазови повратак избеглица и положај националних мањина, „интеграција посебно Срба у нови политички и социјални поредак“ као и да... „Највећи напор мора бити уложен у развој свих аспеката уставне демократије“ (стр. 6). Наставак документа носи кратке препоруке за „Ојачавање демократске Србије“ и „Укључивање и Москве и Вашингтона у процес“ (стр.7), иако је у уводном делу документа уз напомене о недавним догађањима и развоју ситуације на Косову (и Метохији) констатовано: „Руски геостратешки интереси на Балкану су ограничени“ (стр. 5). – Spotlight Europe, BertelsmannStiftung бр. 9/2007, децембар 2007.

[\[15\]](#) У припреми свих стратешких докумената за Међународни Бертелсман форум, Бертелсман фондација је кључно место поверила свом алтер егу, минхенском „Центру за примењену политику“ – Радна група „Европа“ са универзитета у Минхену (видети и фусноту 14)

[\[16\]](#) Сви цитати везани за скуп „Доусавршавање Европе“, осим ако је другачије напоментуо дати су према писању дневника „Европске Новости“ 10. јул 1998. и „Вести“, 6, 7. и 11. јул 1998.

Социјализам немачких боја?

Пише: Ангелина Марковић
уторак, 24 август 2010 11:37

[17] исто.

[18] Према излагању др Владимира Умељића, потпредседника Светског сабора Срба, „Коментар немачког стратешког концепта: Европа на прагу статуса светске силе – Европа пред доусавршавањем – контуре велике Европске уније“, Међународни Бертелсман форум, Берлин 3-4. јул 1998.

[19] исто

[20] Владика Рашко-призренски Артемије: „Европа и Срби – једно хришћанско питање“, Међународни Бертелсман форум, Берлин, 3-4. јул 1998.

[21] исто

[22] исто

[23] исто

[24] видети фусноту 12

[25] Бертелсман признаје нацистичку прошлост (Bertelsmann admits Nazi past), BBC News World Edition, 8. октобар 2002,
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/2308415.stm>

[26] исто

Социјализам немачких боја?

Пише: Ангелина Марковић
уторак, 24 август 2010 11:37

[27] исто

[28] Видети још једном фусноту 10